

Harhailija vai karkulainen?

Rariteettikomitea arvioi Suomen lintujen luonnonvaraisuutta

Suomen lintulajit luokitellaan yhteiseurooppalaiseen tapaan viiteen eri kategoriaan sen mukaan, pidetäänkö niitä luonnonvaraisina vai tarhakarkulaisina.

Rariteettikomitea arvioi uusien tietojen valossa 30 lajin luonnonvaraisuutta, minkä johdosta seitsemän lajia sijoitettiin uuteen kategoriaan.

Suomessa on havaittu vakituisen linnuston lisäksi kymmeniä harvinaisia harhailijoita. Osa on saattanut saapua omin siivin maahamme kaukaa Aasiasta, Afrikasta tai jopa Pohjois-Amerikasta. Toisaalta eksoottisia lintuja on tuotu valtavia määriä kaukomailta Eurooppaan ja pidetty ihmisten ilona lintuhäkeissä ja -tarhoissa. Toisinaan häkkikarkulaisia

pääsee luontoon lintuharrastajien ihmeteltäväksi ja pinnahermoja kiristämään.

Rariteettikomitea ylläpitää Suomessa havaittujen lintujen lajiluetteloa, ja tätä tehtävää varten se arvioi lajien alkuperää eli esiintyvätkö ne Suomessa luonnonvaraisesti vai ovatko ne todennäköisemmin häkki- tai tarhakarkulaisia tai ihmisen siirtämiä.

Ruostesorsa on hyvä esimerkki vaikeasti luokiteltavasta lajista. Suomessa havaitaan todennäköisesti niin luonnonvaraisia yksilöitä (kategoria A), Euroopassa villiintyneenä eläviä yksilöitä (C) kuin tarhakarkureitakin (E). Tämän lajin osalta yhteinen pohjoismainen linja ei ole välttämätön, sillä esimerkiksi Tanskassa luonnonvaraisten yksilöiden todennäköisyys on pienempi kuin C- ja E-kategorian yksilöiden. Inari 23.8.2019. OLLI OSMONEN

Kategoriapäätökset perustuvat aina parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon ja lajien luonnonvaraisuutta voidaan arvioida uudelleen tiedon karttuessa. Kategorioiden uudelleenarviointiin ei kuitenkaan ole syytä ryhtyä kovin usein, sillä esiintymiskuvat tarkentuvat hitaasti. Edellisen kerran vastaava laaja arviointi tehtiin vuonna 1992, joten nyt uutta tietoa on ehtinyt kertyä viljalti päätösten tueksi.

Luokittelun kriteerit

Kategorioiden määritelmiä on aiheesta kritisoitu liian tulkinvaraisiksi, ja sen lisäksi niitä sovelletaan eri tavoin eri maissa. Jotkut maat esimerkiksi soveltavat kategorioita yksittäisiin havaintoihin, eikä lajiin, kuten on tarkoitettu. Suomessa lajin peruskategoriasta poikkeamiseen on vaadittu jokin selvä todiste, esimerkiksi tarharengas. Yksittäisiä havaintoja ei ole mielekästä jyvittää eri kategorioihin pelkästään tulkinnanvaraisten seikkojen, vaikkapa käyttäytymisen tai havaintoajankohdan, perusteella.

Suomessa kategoria D on rajattu suppeaksi monen muun maan tavoin, vaikka tämä ei olekaan aivan määritelmän mukaista. Voidaan hyvällä syyllä kysyä, ovatko vaikkapa Suomessa havaitut sinisiipitavit ”ilmeisesti luonnonvaraisia”, sillä laji on hyvin runsas vesilintutarhoissa. Käytännön syistä on kuitenkin nähty parempana sijoittaa lajit mahdollisuuksien mukaan joko kategoriaan A tai E.

Kategorian D lajit mielletään usein harrastuskentän taholta tylsiksi, ja niistä tehtyjä havaintoja on jopa jätetty ilmoittamatta. Tosiasiassa D-kategorian lajit ovat kaikkein mielenkiintoisimpia, sillä niillä on todellinen harhautumispotentiaali Eurooppaan. Olisi ensiarvoisen tärkeää saada kaikki näiden lajien havainnot talteen, jotta niitä voidaan myöhemmin analysoida ja arvioida, viittaako esiintymiskuva luonnonvaraiseen esiintymiseen. D-kategoria on jossain mielessä tilapäinen luokka niille lajeille, joista ei arvioinnin hetkellä ole riittävästi tietoa, jotta ne voisi sijoittaa kategoriaan A tai E.

Kategoriaan C liittyen AERC-maiden kesken ei ole konsensusta siitä, mitä tarkoittaa ”elinvoimainen populaatio”. Esimerkiksi Italiassa tällaisena pidettiin eristäytyneitä ja paikallista myskisorsapopulaatiota, joka sittemmin onkin huvennut. Iso-Britanniassa on istutettu kaakkoisaasialaisia platinafasaneja ja ylläpidetty niiden kantoja keinoitekoisesti ruokinnan ja lisäistutusten avulla. Niitäkin pidettiin kannan kasvassa elinvoimaisina lajeina, mutta nyttemmin populaatioiden kuollessa yksi toisensa jälkeen voidaan todeta, etteivät ne selviä todellisuudessa koskaan olleet. Saksassa puolestaan elinvoimaisen määritelmälle on vaativat kriteerit, joihin kuuluvat muun muassa lisääntyminen luonnossa monen sukupolven ajan, korkea poikastuotto ja levittäytyminen uusille alueille.

Nykyisiä määritelmiä pitäisi tarkentaa ja kategorioiden soveltamista yhtenäistää Euroopassa. Toisaalta esimerkiksi Alankomaat ja Iso-Britannia eivät ole edes ottaneet

AERC-kategorioita käyttöönsä, joten eurooppalaisen konsensuksen saaminen moniin kategorialuokittelun ongelma-kohtiin ei ole helppoa.

Kategorialuokittelun tarkoituksena on edesauttaa luonnonvaraisuuden arviointia jäsentämällä havaintoaineistoa yksiköihin. Usein päätökset yksittäisten lajien kategorias-ta joudutaan joka tapauksessa tekemään vähäisten tietojen pohjalta. Varmaa tietoa lintujen alkuperästä on saatavilla erittäin harvoin, esimerkiksi rengaslöydön tai isotooppianalyysin kautta.

Kategoriapäätökset ovat väistämättä luonteeltaan subjektiivisia, ja ne perustuvat asiantuntijalausuntoihin ja tulkintoihin esimerkiksi muuttokäyttäytymisestä, esiintymiskuvasta, sääoloista ja häkkilintutilanteesta. Kovien todisteiden puuttuessa joudutaan käyttämään aihetodisteita ja pohtimaan todennäköisyyksiä. Siksi päätökset tulevat aina herättämään keskustelua ja eriäviä mielipiteitä.

Arvioinnin lähtökohdat

Edellinen laaja arviointi Suomen lintujen luonnonvaraisuudesta tehtiin vuonna 1992 (ks. Lintumies-lehti 5/1992 ja 6/1992). Nyt tehdyllä arviointikierroksella käsiteltiin ennen kaikkea lajeja, jotka on luokiteltu ristiriitaisesti Pohjoismaissa. Lisäksi tarkasteltiin Suomen D-kategorian lajeja ja joitakin harrastuskentällä paljon keskustelua herättäneitä lajeja.

Kansainvälinen yhteistyö ei ole sujunut odotetulla tavalla kategorialuokituksen osalta. Suomen rareiteetikomitea yritti vuosien ajan käynnistellä eurooppalaista yhteistyötä, mutta päätyi lopulta tekemään arviointityön itsenäisesti. Siitä huolimatta rareiteetikomitea pitää yhdenmukaista luokittelua naapurimaiden kesken tärkeänä. Lähimaiden luokitteluperusteiden pitäisi olla yhteneviä. Arvioinnin kuluessa oltiin tiiviisti yhteydessä muihin komiteoihin Pohjoismaissa ja Länsi-Euroopassa.

Luonnonvaraisuuden arvioinnissa keskeistä on lajin harhautumispotentiaali eli miten todennäköisesti lintu voisi harhautua meille omin siivin. Taustatietoina käytetään linnun pesimä- ja talvehtimisalueita, kannankehitystä, muuttokäyttäytymistä ja aiempia havaintoja Euroopasta. Nämä kertovat, miten kaukaa lintu joutuisi tänne lentämään, onko sen kanta kasvanut vai vähentynyt, onko se lyhyen- vai pitkänmatkan muuttaja ja onko sillä luontaista taipumusta harhautua levinneisyysalueensa ulkopuolelle.

Todennäköisintä luonnollinen harhautuminen on pitkänmatkan muuttajilla, joiden kanta on runsastuva ja joista on Euroopasta aiempia havaintoja tai taipumusta vaeluksiin. Havaintojen pitää nimenomaan sopia lajin muuttokäyttäytymisen ajankohdan ja muiden olosuhteiden puolesta. Kaikkiin trooppisilta alueilta, kuten Saharan eteläpuolelta Afrikasta ja Kaakkois-Aasiasta, kotoisin olevien lajien harhautumiseen suhtaudutaan kriittisesti häkkikarkulaisuuden riskin takia.

Myös linnun höyhenpuvun kunto, sulkasadon vaihe ja käyttäytyminen voivat antaa viitteitä linnun alkuperästä. Häkkilinnuilla voi olla leikattuja siipisulkia tai epäluonnollisesti kuluneita pyrstösulkia, toisvärisyyttä huonon ravinnon takia tai sulkasato väärrään vuodenaikaan. Käyttäytymistä tulee tulkita varovasti, sillä luonnonvaraisetkin linnut voivat olla kesyjä. Esimerkiksi Norjassa pullahanhien joukos-

sa puistossa pari vuotta sitten viihtynyt punakaulahanhi oli höyhenten isooppiprofiilin perusteella tullut lajin luontaisilta pesimäalueilta.

Häkkikarkulaisten ongelma

Lintujen alkuperän arvioinnissa on tärkeää selvittää, missä määrin lajia pidetään häkkilintuna, lintu- ja eläintarhoissa sekä muissa vastaavissa kokoelmissa. **Hannu Jänneksen** artikkelissa Lintumies-lehdessä 5/1992 on käsitelty kattavasti 1990-lukua edeltänyttä häkkilintutilannetta Euroopassa. Lintujen tuonti kaukomaista Eurooppaan on vielä tuolloin ollut järkyttävän runsasta.

Suomessa häkkilintuharrastus ja vesilintujen tarhaaminen on aina ollut vähäistä muuhun Eurooppaan verrattuna. Siksi toiminnan laajuutta ei ole Suomessa täysin ymmärretty. Eurooppa oli kuitenkin pitkään koko maailman häkkilintutuonnin keskus. Ennen EU:n lintukauppakieltoa vuonna 2005 jopa 66 prosenttia kaikista maailman maahantuoduista häkkilinnuista tuotiin Belgiaan, Alankomaihin, Italiaan, Espanjaan ja Portugaliin. Näihin viiteen maahan tuotiin esimerkiksi vuosina 1995–2004 keskimäärin noin miljoona häkkilintua vuosittain. Kiellon jälkeen määrä tippui noin pariin tuhanteen. Luvuissa ovat mukana pelkät CITES-lajit ja suurin osa näistä on papukaijoja ja eksoottisia peippoja, mutta seassa on kaikkea muutakin, petolinnuista kurkiin ja kahlaajiin.

Vaikka tuonti on vähentynyt, lintujen pitäminen ja kasvattaminen yksityisissä aviaarioissa ja metsästyshaukkaharrastus on edelleen hyvin suosittua Euroopassa ja Venäjällä. Metsästyshaukkojen karkaaminen on ilmeisen tavallista: esimerkiksi Suomen aavikkohaukoista joka toisella on ollut remmit jaloissaan.

Erilaisista vesilintutarhoista karanteita eksoottisia sorjalintuja pesii Euroopassa runsain määrin, joukossa pieniä määriä esimerkiksi lumihanhia ja harjakoskeloita. Ne viihtyvät esimerkiksi Euroopan kaupunkien puistolammikoissa mutta myös luonnonoloissa. Nämä vapaina pesivät E-kategorian populaatiot ja niissä villinä syntyneet linnut voivat helposti harhautua esimerkiksi muuttolintujen mukana Pohjolaan. Rengaslöytö kertoo esimerkiksi Mustanmeren rannikolla Ukrainassa eläintarhassa kuoriutuneen lumihanhen lentäneen yli 2 000 kilometrin päähän Keski-Norjaan, jossa se ammuttiin kahdeksan lumihanhen parvesta.

Voidaan vain arvailla, miten paljon lintukauppaa käydään laittomilla markkinoilla. Esimerkiksi keväällä 2019 Interpol uutisoi mittavasta kansainvälisestä operaatiosta, jossa muun muassa takavarikoitiin yli tuhat lintua Italiassa. Häkkilinnuksi pyydystäminen on kolmanneksi suurin uhka muuttolinnuille Välimeren alueella. Vuonna 2016 julkaistu tutkimus kertoo, että useita miljoonia lintuja pyydystetään vuosittain pelkästään häkki- tai houkutuslinnuiksi, erityisesti Ranskassa, Portugalissa, Marokossa ja Kreikassa.

Venäjän ja entisten neuvostovaltioiden tilanteesta on vaikea saada tarkkoja tietoja, mutta siellä häkkilintujen pitäminen on joka tapauksessa edelleen hyvin tavallista sekä erilaisissa tarhoissa että kansan parissa. Esimerkiksi pyrstötulkun saa Moskovassa ja Jekaterinburgissa tilattua nettikaupasta 12 eurolla ja kultahempon 8 eurolla. Arokiurusta pitää maksaa jo 25 euroa ja ruostesorsasta yli 70 euroa. Venäjäl-

lä eksoottisten lintujen tuontia ei ole kielletty kuten EU:ssa.

Vaikka lajia ei tunneta tarhoista tai sitä ei ole avoimesti myytävänä, se ei tarkoita, etteikö sitä olisi markkinoilla lainkaan. Tietyt lajit myydään ”tiskin alta” tai niitä voi olla vaikka merimiehillä eksoottisina lemmikkeinä – kuten Oulussa kesäkuussa 1971 tavattu karibianhaikara. On arveltu, että Norjan satamiin saapuvat venäläiset merimiehet vapauttavat kiinnijäämisen pelossa näitä eksoottisia lemmikkejään ennen satamaan tuloa.

Häkkilintuja pidetään ja niitä tuodaan maahan yhä edelleen laajamittaisesti lähialueillamme. Siten karkulaisuuden mahdollisuus on edelleen aivan olennainen kysymys Suomessakin. Meillä tavataan vuosittain lintuja, joilla on selvä todiste häkki- tai tarha-alkuperästä, vaikkapa värikkään jakarenkaan muodossa. Häkkikarkulaiset voivat liikkua pitkiäkin matkoja, ja ne voivat ilmestyä yhtä hyvin harvinaisuuksia keräävälle lintuasemasaarelle parhaaseen muuttoaikaan kuin vaikkapa linturuokinnalle.

30 lajin suururakka

Tässä artikkelissa esitellään 18 lajia yksityiskohtaisesti ja 12 lajia yleispiirteisesti. Kaikkia alun perin mukaan ajateltuja lajeja ei ehditty arvioida, ja esimerkiksi pohjoisamerikkalaisten siemensyöjien (esim. kettusirkku, valkokurkkusirkku ja indigokardinaali) kategoriataarkastelu jätettiin tuonemmaksi.

Arvioinnin perusteella muutettiin seitsemän lajin kategoriaa. Aiemmin E-kategoriassa ollut tiibetinhani sijoitettiin C-kategoriaan ja A-kategoriassa ollut lumihanhi sijoitettiin E-kategoriaan. Siperiantavi, sitruunahemppe ja ruskopääsirkku olivat ennen kategoriassa D, mutta nyt niiden katsottiin olevan ilmeisesti luonnonvaraisia Suomessa eli ne laitettiin kategoriaan A. Kiinanriisihaikara ja jakobiinikäki siirrettiin kategoriasta E kategoriaan D, koska niillä katsottiin olevan harhautumispotentiaalia Eurooppaan. Muutosten myötä Suomen lintujen lajiluettelosta poistuu yksi laji (lumihanhi) ja sinne tulee neljä lajia lisää (tiibetinhani, siperiantavi, sitruunahemppe ja ruskopääsirkku). Vuoden 2019 loppuun mennessä Suomessa on siten tavattu luonnonvaraisesti (kategoriat A, B ja C) 482 lajia ja lisäksi seitsemän D-kategorian lajia.

Munkkikorppikotka, pikkukorppikotka, neitokurki ja harmaapääsirkku olivat mukana arvioinnissa siksi, että muissa Pohjoismaissa niistä tehtyjä havaintoja on laitettu D- ja E-kategoriaan. Perusteita muuttaa näiden lajien kategoriaa ei löytynyt, joten Suomessa ne pysyvät kategoriassa A. Myös virta-alli oli tarkastelussa mukana, mutta siltä tunnetaan monia harhautumishavaintoja Euroopasta pesimäalueiden ulkopuolelta ja syyshavainto todennäköisesti nuoresta linnusta viittaa luonnolliseen harhautumiseen. Laji pysyy kategoriassa A.

Intianriisihaikara ja pihamaina pysyvät kategoriassa E. Niiden luokitusta on arvioitu erikseen melko äskettäin, eikä niiden osalta ole ilmaantunut sellaista uutta tietoa, joka olennaisesti muuttaisi aiempia arvioita. Myös lehmähaikara oli tarkastelussa mukana siksi, että Suomessa E-kategoriassa oleva aasialainen alalaji *coromandus* on Ruotsissa kategoriassa D. Laji on rareettikomitean mielestä pitkälti rinnastettavissa intianriisihaikaraan levinneisyyden ja muotoikäytymisensä puolesta, joten kategoria E on perusteltu.

Pikkukanadanhanhi, afrikanhanhi ja kuparisorsa ovat

vieraslajeja, joille on syntynyt Eurooppaan luonnonvaraisesti pesiviä populaatioita. Alalajin *minima* pikkukanananhania pesii jo satoja pareja Länsi-Euroopassa, erityisesti Alankomaissa, ja sinällään kanta saattaisi täyttää elinvoimaisen populaation tunnusmerkit. Tällä hetkellä ei ole kuitenkaan tiedossa, miten suuri kanta puhtailla *minima*-pikkukanananhilla on Länsi-Euroopassa. Suuri osa kannasta on nimittäin risteymiä, muun muassa valkoposkihanhen kanssa. Muutos kategoriassa (nykyisin E) ei ole ajankohtainen ennen kuin tilanteeseen saadaan selvyys.

Afrikanhanhi pesii tätä nykyä luonnonvaraisesti Euroopassa, joten mahdolliset tulevat havainnot Suomessa saattavat sopia kategoriaan C. Suomen vanhat havainnot vuosilta 1968 ja 1977 ovat kuitenkin ajalta, jolloin Euroopan pesimä-

kanta on ollut hyvin pieni, joten ne pysyvät kategoriassa E.

Kuparisorsan Euroopan pesimäkannan suuntaukset korreloivat Suomen havaintomäärien kanssa, mikä viittaa Suomen litujen olevan peräisin Länsi-Euroopan luonnonvaraisesti pesivistä populaatioista. Lajia on yritetty viime aikoina tappa Euroopasta sukupuuttoon, koska se uhkaa uhanalaista sukulaistaan valkopääsorsaa. Luonnonvaraisesti pesivien lintujen kanta on käynyt Euroopassa niin pieneksi, että mahdolliset tulevat havainnot voivat yhtä hyvin koskea tarhakarkulaisia. Myös afrikan- ja tiibetinhannen määriä on alettu rajoittaa joissakin Länsi-Euroopan maissa.

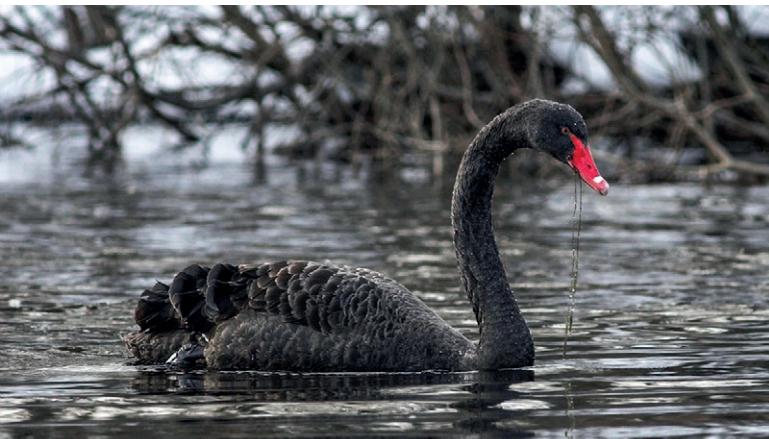
Kategorialuokituksen perusteina käytettyjä lähteitä
www.birdlife.fi/jarjesto/julkaisut/linnut/linnut-extra

AERC-kategoriat

Euroopan rareiteetikomiteoiden järjestö AERC (*Association of European Records and Rarities Committees*, www.aerc.eu) suosittaa jäseniään käyttämään kansallisissa lajiluetteloissaan viisiluokkaista kategorialuokitusta. Luokitus otettiin Suomessa käyttöön vuonna 2001 (ks. Linnut-vuosikirja 2001). Kategorioiden määritelmät ovat seuraavat:

- **Kategoria A:** Laji, joka on tavattu ilmeisesti luonnonvaraisena ainakin kerran vuoden 1949 jälkeen.
- **Kategoria B:** Laji, joka on tavattu ilmeisesti luonnonvaraisena vain vuosien 1800 ja 1949 välillä.
- **Kategoria C:** Laji, jonka karanneista tai vapautetuista yksilöistä on maahan syntynyt elinvoimainen populaatio tai yksilöt ovat peräisin toisen maan tällaisesta populaatiosta.
- **Kategoria D:** Laji, joka ei ole lähes varmasti luonnonvarainen (jolloin se sijoitetaan kategoriaan A) tai lähes varmasti karkulainen (kategoria E).
- **Kategoria E:** Varma tai lähes varma tarha- tai häkkikarkulainen.

Mustajoutsen *Cygnus atratus*

Rareiteetikomitea ei ole tarkastanut mustajoutsenhavaintoja, mutta pikkuharvinaisuuskatsauksissa on raportoitu vuodesta 2006 lähtien 0–5 yksilöä vuosittain. Hartola 23.3.2009.

PETRI KUHNO

Suomessa on nähty 1980–2018 arviolta vajaat 30 mustajoutsenta, mutta tarkka havaintomäärä ei ole tiedossa. Suomen ensimmäinen havainto on Raaseporista 15.10.1901. Helsingin kaupungin lintutarhoista peräisin olevia mustajoutsenia pesi Töölönlahdella 1950- ja 1960-luvuilla.

Havaintomäärissä ei ole selkeää suuntausta. Laji on todennäköisesti ollut 2000-luvulla runsaslukuisempi

kuin parina edeltävänä vuosikymmenenä. Ainakin yhdellä 2000-luvulla havaitulla yksilöllä on ollut jalassaan punainen tarharengas.

Mustajoutsen pesii luontaisesti Australiassa paikkalintuna. Se on ollut yleinen tarhalintu Euroopassa jo pitkään, ja karkulaisista on muodostunut pieniä populaatioita eri puolille Eurooppaa. Alankomaiden hitaassa kasvussa oleva pesimäkanta käsittää muutamia kymmeniä pareja. Iso-Britanniassa, Ranskassa, Saksassa ja Sloveniassa pesii pieniä määriä, mutta esimerkiksi Saksan ja Iso-Britannian kannat ovat riippuvaisia tarhakarkulaisista tulevasta täydennyksestä. Sen sijaan Ranskassa ja Belgiassa laji on luokiteltu C-kategoriaan. Alankomaat eivät noudata AERC:n luokitusta, mutta maan kanta on todennäköisesti itseään ylläpitävä.

Mustajoutsenen tilanne Euroopassa on muuttumassa. Mikäli kannan kasvu jatkuu Länsi-Euroopassa ja C-kategorian populaatioiden yksilöiden liikkumisesta saadaan näyttöä, laji voidaan mahdollisesti siirtää tulevaisuudessa C-kategoriaan. Sitä varten mustajoutsenhavainnot pitäisi kerätä kattavasti. Lajin tilanne on samankaltainen kuin tiibetinhanhella, jolla C-kategoriaan kuuluvien populaatioiden liikkuminen tunnetaan huomattavasti paremmin kuin mustajoutsenella. Toistaiseksi mustajoutsen pidetään Suomessa kategoriassa E.

Tiibetinhani *Anser indicus*

Viimeisen 25 vuoden aikana havaittujen tiibetinhanihien arvioidaan olevan peräisin Alankomaiden elinvoimaisesta pesimäkannasta. Turku 26.6.2016. HENRY LEHTO

Suomessa on vuosina 1975–2018 havaittu noin 512 tiibetinhaneita, jos lasketaan yhteen vuosittaiset yksilösummat. Huomattava osa havainnosta koskenee samoja yksilöitä. Havaintomäärät olivat 1990-luvulle asti pieniä. Vuonna 1980 havaittiin kuitenkin lähes 20 lintua, joista 13 oli rengastettuja ja peräisin saksalaisesta tarhasta. Suomen määrät kasvoivat nopeasti 1990-luvun puolivälistä alkaen, ja esimerkiksi Lapissa nähtiin useana vuonna yli kymmenen yksilön parvia.

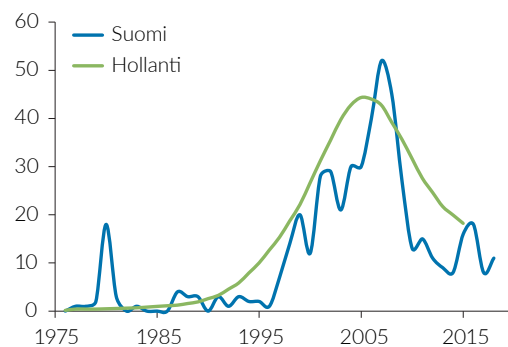
Suomen kolmannen lintuatlaksen aikaan pesimäaikaisten havaintojen määrät olivat huipussaan ja lajin pesintä varmistettiin Kemijärvellä vuonna 2008. Tämän jälkeen havaintojen määrät lähtivät nopeasti laskuun, ja 2010-luvulla ne ovat olleet 1990-luvun lopun tasolla. Kemijärvellä rengastettiin vuosina 2007–2008 yhteensä 15 tiibetinhaneita, joista peräti kahdeksasta saatiin havaintoja ulkomailta: Norjasta (1 yksilö), Ruotsista (5) ja Alankomaista (3). Löytöjen perusteella linnut viettivät talvensa Alankomaissa.

Tiibetinhannen luontaiset pesimäalueet sijaitsevat Keski-Aasian ylängöllä. Laji talvehtii Intian niemimaalla ja Kaakkois-Aasiassa, mutta kohtalaisesta muuttomatkaasta huolimatta lajin harhautuminen Eurooppaan luonnonvaraisesti lienee epätodennäköistä.

Vuoden lopulla ilmestyvän uuden Euroopan lintuatlaksen mukaan tiibetinhaneilla on tarhakarkulaisista peräisin oleva pesimäkanta Euroopassa. Kanta keskittyy Alankomaiden alueelle. Alankomaissa yksilömäärä lähti selvään kasvuun 1990-luvulla, minkä on tulkittu perustuvan hyvään poikastuottoon. Nykyään kantaa pidetään elinvoimaisena. Pesimäkanta oli vahvimmillaan 2000-luvun puolivälissä, ja kannanmuutokset korreloivat hyvin Suomen havaintomäärien kanssa. Viime aikoina pesimäkanta on pienenty-

nyt kannanrajoitustoimien takia, ollen 50–90 paria vuosina 2013–2015.

Rariteettikomitea arvioi, että vuodesta 1995 lähtien Suomessa havaitut tiibetinhaneet ovat todennäköisesti peräisin Alankomaiden pesimäkannasta. Tätä tukevat myös rengaslöydöt Kemijärven linnuista. Havainnot vuodesta 1995 lähtien sijoitetaan C-kategoriaan, ja sitä vanhemmat havainnot jäävät E-kategoriaan. Alankomaat ei seuraa AERC-kategorioita, mutta esimerkiksi naapurimaat Saksa ja Belgia ovat luokitelleet Alankomaista peräisin olevat linnut C-kategoriaan. Lajin tilannetta on seurattava aktiivisesti. Viime vuosina parimäärät ovat laskeneet, eikä ole mahdollista, että tulevaisuudessa laji joudutaan siirtämään takaisin E-kategoriaan.

Tiibetinhannen vuosittaiset havaintomäärät Suomessa sekä lajin talvirunsaus Alankomaiden lintuatlaksessa julkaistujen vesilintuseurantatietojen mukaan vuosina 1975–2018 (suhteellinen runsaus vuonna 1995 = 10) ovat kehittyneet samaa tahtia. Alankomaiden havaintomäärien vuosivaihtelu on tasoitettu eikä siten erottele tarkasti peräkkäisten vuosien välistä vaihtelua.

Lumihanhi *Anser caerulescens*

Suurin osa Suomessa nähdystä lumihanhista on epäilemättä peräisin Euroopan vapaana pesivistä tarhakannoista. Monilla yksilöillä on myös todettu saksalaista tarha-alkuperää osoittavia renkaita. Säkylä 30.3.2020. ARI AHLFORS

Lumihanhia on havaittu Suomessa 1980-luvulta alkaen miltei vuosittain. Vuosien 1975–2018 vuosittaisten yksilömäärien summa on yli 180 yksilöä, joista osa koskenee samoja, useampana vuotena havaittuja yksilöitä. Havaintomäärissä on kaksi runsaampaa jaksoa: 1980-luku ja 2010-luku. Lajin pesintä varmistettiin Kirkkonummella 1982–1984, ja Perämerellä todettiin pesintäyritykset vuosina 2013–2015. Etenkin 2010-luvulla huomattavalla osalla linnuista on todettu renkaita, jotka todistavat niiden olevan saksalaista tarha-alkuperää.

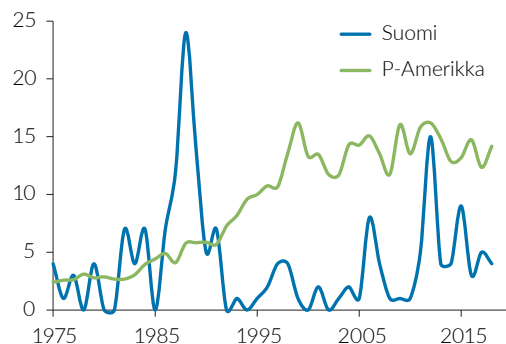
Lumihanhi pesii Pohjois-Amerikan tundralla ja muuttaa Yhdysvaltojen eteläosiin ja Meksikoon talveksi. Laji on hyvin runsas. Pelkästään itäisemmän *atlanticus*-alalajin kannanarvio on lähes miljoona yksilöä. Pesimäkanta on kasvanut huomattavasti 1970-luvulta lähtien. Suurista yksilömääristä huolimatta laji on harvinainen harhautuja Eurooppaan. Lumihanhelta tunnetaan yksi aitoon harhautumiseen viittaava rengaslöytö. Alankomaissa havaitulla yksilöllä, joka kuului 18 lumihanhen parveen, oli vastaavanlainen sininen värirenkas kuin Kanadassa tuolloin oli käytössä nimilajin lumihanhille. Yksilöllistä koodia ei siis luettu, eikä havainto siten ole vedenpitävä, mutta sitä on pidetty todisteena aidosta harhautumisesta.

Euroopan länsilaidalla, esimerkiksi Azoreilla ja Islannissa, havaintoja on tulkittu suoraviivaisesti luontaisiksi harhautujiksi. Etäisyys pesimäalueille on Manner-Eurooppaa pienempi eikä saarilla ole vesilintutarhoja. Toisaalta Islantiin ei ole pitkä matka lentää, mikäli tarhalintu tempautuu vaikkapa Iso-Britanniassa lyhytnokkahanhien matkaan. Länsi-Euroopassa joitakin lumi- ja eskimohanhia on laitettu A-kategoriaan, mikäli ne ovat saapuneet syksyllä sopivan tuojalajin, esimerkiksi grönlantilaisten tundrahanhien, parvissa.

Lumihanhi on Euroopassa yleinen tarhalintu, ja villiintyneitä yksilöitä pesii luonnossakin. Esimerkiksi

oslolaiseen puistoon tuotiin vuonna 1970 kahdesta ruotsalaisesta eläintarhasta 40 lumihanhea. Niitä ei pidetty häkissä, vaan ne liikkuivat puistossa vapaina 23 muun sorsalintulajin tapaan. Seuraavana keväänä vain 12 yksilöä oli palannut kyseiseen puistoon ja loput levittäytyivät muualle. Toisin kuin tiibetinhanelle, lumihanhella ei kuitenkaan ole elinvoimaiseksi luokiteltavaa pesimäkantaa missään Euroopan maassa. Satunnaisia pesintöjä tai pieniä populaatioita on esimerkiksi Iso-Britanniassa, Alankomaissa, Saksassa ja Norjassa. Brittein saarten lintuatlaksen mukaan valtaosa lajin havainnoista koskee tarhoista peräisin olevia yksilöitä.

Koska Suomen havaintomäärät eivät noudata lajin luontaisen pesimäkannan kasvavaa suuntausta, ja huomattavalla osalla linnuista on havaittu häkkialkuperästä kertovia renkaita, laji siirrettiin E-kategoriaan. Yksittäisiä lintuja on kuitenkin mahdollista tulkita A-kategoriaan, mikäli tästä on selkeä todiste, esimerkiksi pohjoisamerikkalainen rengas tai vastaava tunniste.

Lumihanhen vuosittaiset havaintomäärät Suomessa vuosina 1975–2018 eivät seuraa atlanticus-alalajin kevätrunsausta Pohjois-Amerikassa (U.S. Fish and Wildlife Service; suhteellinen runsaus vuonna 1995 = 10).

Ruostesorsa *Tadorna ferruginea*

Useimpien ruostesorsien tulkitaan saapuvan Suomeen Kaakkois-Euroopasta, mutta osa on varmasti tarhalinnuista polveutuvia yksilöitä tai tarhakarkulaisia. Näiden Ivalon keskustassa viihtyneiden yksilöiden pelottomuus viittaa jälkimmäiseen. Inari 23.8.2019. OLLI OSMONEN

Ruostesorsia on nähty Suomessa noin 320 yksilöä vuosina 1975–2018. Parhaana vuonna 1994 havaittiin noin 95 yksilöä, ja kahdeksana vuonna on havaittu yli kymmenen yksilöä. Havaintomäärissä ei ole nähtävissä pitkäaikaisia suuntauksia. Tyypillinen esiintymisajankohta on kesällä, toukokuun lopulta elokuulle.

Ruostesorsan luontaiset pesimäalueet ulottuvat Mongoliasta Mustanmeren ympäristöön, jossa laji pesii muun muassa Bulgariassa, Romaniassa, Ukrainassa, Turkissa ja Venäjällä. Loppuvuonna ilmestyvän Euroopan lintuatlaksen mukaan Venäjän pesimäkanta on tuhansia pareja ja lähimmät luontaiset pesimäalueet sijaitsevat noin 1 300 kilometriä Suomen rajalta kaakkoon.

Tarhakarkulaisista polveutuvia ruostesorsia pesii muun muassa Moskovassa, Alankomaissa (10–30 paria vuosina 2013–2015) ja Saksassa (160–200 paria vuosina 2005–2009). Moskovan ruostesorsat ovat ilmeisesti paikkalintuja. Alankomaiden huono pesimämenestys viittaa siihen, että kanta ei ole itseään yllä-

pitävä. Saksan pesimäkanta on kuitenkin ollut kasvussa jo pitkään. Huomattava osa sulkii Alankomaissa, jossa nykyinen kesäkanta on noin 1 500 lintua. Laji on lisäksi edelleen yleinen tarhalaji: sitä löytyy yli 200 rekisteröityneestä eläintarhasta.

Suomessa ruostesorsien on tulkittu tulevan pääosin Kaakkois-Euroopasta. Vuoden ensihavainnot tehdään tavallisesti Itä-Suomessa, mikä tukee ajatusta itäisestä alkuperästä.

On todennäköistä, että osa viimeaikaisista Suomen ruostesorsista tulee Länsi-Euroopan kasvavasta C-kategorian populaatiosta ja osa linnuista on todennäköisesti tarhakarkulaisia. Luonnonvaraisesta esiintymisestä Suomessa on kuitenkin vahvoja viitteitä esimerkiksi vuoden 1994 vaelluksen perusteella, ja pääosin Suomen havaintojen katsotaan heijastelevan luonnonvaraisen kannan liikkeitä. Laji pidetään edelleen A-kategoriassa. Linja on perustellusti erilainen muissa Pohjoismaissa, koska ne sijaitsevat lähempänä Euroopan C- ja E-kategorian lintujen lähtöalueita ja vastaavasti kauempana luonnonvaraisista linnuista.

Mandariinisorsa *Aix galericulata*

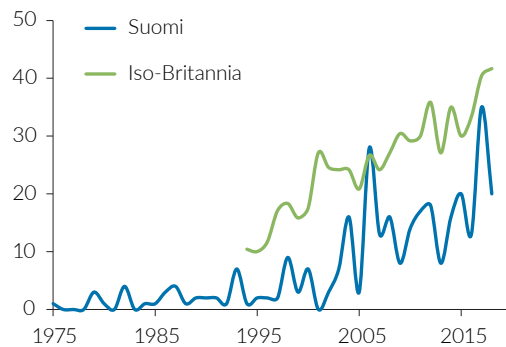
Mandariinisorsa pesii melko runsaana monessa Länsi-Euroopan maassa. Suomessakin lajia nähdään entistä useammin. Närpiö 19.4.2020. HENRY LEHTO

Mandariinisorsan vuosittaisten yksilömäärien summa on yli 300 vuosilta 1975–2018. Havaintomäärät ovat kasvaneet Suomessa jo pitkään. 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa laji ei ollut edes jokavuotinen. Määrät ovat kasvaneet voimakkaasti 1990-luvulta lähtien.

Mandariinisorsan luontaiset pesimäalueet sijaitsevat Itä-Aasiassa, jossa laji on paikkalintu tai lähimuuttaja. Laji on ollut hyvin yleinen tarhalintu Euroopassa jo pitkään, ja karkulaisista on syntynyt viljejä kantoja etenkin Iso-Britanniaan. Brittein saarten pesimäkannan koko oli 300–400 paria jo 1968–1972, ja se on nelinkertaistunut 1990-luvun puolivälin jälkeen. Nykyinen kanta on kymmeniä tuhansia yksilöitä. Laji pesii myös useassa muussa Länsi-Euroopan maassa. Alankomaiden pesimäkanta kasvoi voimakkaasti 1980-luvulta 2010-luvulle, jolloin pesimäkannan arvio oli 300–400 paria.

Suomen havaintojen runsastuminen osuu samaan aikaan Länsi-Euroopan kannan kasvun kanssa. Lajilta tunnetaan satojen kilometrien siirtymiä renkaslöytöjen perusteella, ja se on harhautunut useas-

ti Islantiinkin. Nämä yhdessä kertovat lajin harhautumispotentialista ja tukevat sitä käsitystä, että valtaosa Suomeen harhautuneista mandariinisorsista tulee Länsi-Euroopan populaatiosta. Laji pidetään kategoriassa C.

Mandariinisorsan vuosittaiset havaintomäärät Suomessa vuosina 1975–2018 seuraavat melko kauniisti Iso-Britannian vesilintuseurantojen (Frost ym. 2019) tuloksia (suhteellinen runsaus vuonna 1995 = 10).

Eskimohanhi *Anser rossii*

Suomesta on kaksi havaintoa: litti 1.–9.10.2006 ja Saltvik-Vårdö-Lumparland 30.3.–28.4.2012.

Eskimohanhen pesimäkanta on lumihanhen tapaan suuri: noin miljoona lintua vuonna 2002. Lajin pesimä- ja talvehtimisalueet sijaitsevat lännempänä kuin lumihanhen *atlanticus*-alajilla, eikä laji ole

säännöllinen muuttaja Pohjois-Amerikan itärannikolla. Vaikka eskimohanhi on laitettu kategoriaan A joissakin Länsi-Euroopan maissa, sillä on lumihanheakin heikompi harhautumispotentialiaali ja tarhakarkulaisten riski on jopa suurempi. Laji pidetään E-kategoriassa.

Siperiantavi *Anas formosa*

Siperiantavi siirrettiin luonnonvaraisten lajien kategoriaan. Silti osa Euroopassa nähdystä siperiantaveista on epäilemättä tarhakarkulaisia. Sama koskee monta muutakin tarhoissa yleistä lajia, kuten esimerkiksi sinisiipitavia, amerikanhaapanaa ja amerikantukkasotkaa. Jyväskylä 1.6.2011. HENRY LEHTO

Suomesta on kolme havaintoa: 26.–27.4.1994 Ilmajoki, 24.4.2011 Rantasalmi ja 29.5.–8.6.2011 Jyväskylä. Ilmajoen lintu on kategoriassa E, koska sillä oli jallassaan tarhakarkulaisuuteen viittaava rengas.

Siperiantavi pesii Aasian koillisosissa ja talvehtii Itä- ja Kaakkois-Aasiassa: Japanissa, Korean niemimaalla ja Kiinan kaakkoisosissa. Sen maailmankanta on kasvanut selvästi 1990-luvulta alkaen, vaikkakin taustalla on taantumisen historiallisiin määriin nähden. Lajin pesimä- ja talvehtimisalueiden välinen etäisyys on joitakin tuhansia kilometrejä.

Korean ulkomuotonsa (lajinimi *formosa* tarkoittaa kaunista) vuoksi siperiantavi on monen muun sorsan tapaan ollut hyvin suosittu laji vesilintutarhoissa, minkä takia sitä on perinteisesti pidetty tarhakarkulaisena Euroopassa. Lajista on vajaat 100 maastohavaintoa Euroopasta. Pohjoismaista ja Virosta tunnetaan yhteensä 28 havaintoa, joista kuusi (21 % havainnoista) on tarharenkaan tai muun painavan syyn takia laitettu kategoriaan E. Tämä on melko suuri osuus, kun huomioidaan, että läheskään kaikilta linnuilta jalvoja ei ole edes nähty.

Laji on pohjoisilla seuduilla pesivä pitkänmatkan muuttolintu, joten se on myös potentiaalinen harhailija Eurooppaan. Kannan runsastuessa ja levittäytyessä länteen on aivan mahdollista, että yksittäisiä siperiantaveja liittyy Siperiassa pesivien taviin ja

muuttaa niiden joukossa talvehtimaan Länsi-Eurooppaan. Samoilta pesimäseuduilta tulee monta muutaakin lajia, joita pidetään muutta mutkitta luonnonvaraisina harhailijoina.

Eurooppaan harhautumisesta on myös melko vahvaa näyttöä, sillä Iso-Britanniassa tammikuussa 1906 ja Tanskassa marraskuussa 2005 ammuttujen siperiantavien nuoruuspuvun höyhenistä analysoitu isotooppiprofilini osoitti höyhenen kasvaneen jossain muualla kuin Euroopassa, ja todennäköisesti juuri Siperiassa. Tämä antaa tukea luonnonvaraisen harhautumisen puolesta, vaikka tietenkään ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että linnut olisi pyydystetty kesällä pesimäalueiltaan ja kuljetettu samana syksynä Eurooppaan.

Tanskassa ja Iso-Britanniassa siperiantavi laitettiin perustellusti kategoriaan A. Määritelmän mukaan myös muut siperiantavihavainnot pitäisi siten laittaa samaan kategoriaan, ellei jonkin toisen kategorian puolesta ole suoraa todistetta, esimerkiksi tarharengasta.

Jos laji voi harhautua Länsi-Eurooppaan, se voi harhautua myös Suomeen ja siksi rareiteettikomitea päätti seurata muun muassa Iso-Britannian, Tanskan ja Norjan esimerkkiä ja sijoittaa lajin ilmeisesti luonnonvaraisten lintujen kategoriaan A. Ilmajoen vuoden 1994 yksilö pysyy kategoriassa E.

Pikkutelkkä *Bucephala albeola* ja harjakoskelo *Mergus cucullatus*

Pikkutelkästä on Suomesta yksi havainto: vanha koiras 1.-2.12.1987 Joensuun Enossa. Harjakoskelosta on hyväksytty vuodesta 1989 lähtien 23 havaintoa, jotka koskevat arviolta 16 yksilöä. Useampi lintu on palannut peräkkäisinä vuosina samalle paikalle.

Molemmat lajit pesivät luontaisesti Pohjois-Amerikassa, ja kummankin lajin kanta on noin miljoona yksilöä. Euroopan havaintojen mahdollinen luonnonvaraisuus on herättänyt jo pitkään keskustelua. Lajit ovat yleisiä Euroopan lintutarhoissa, mutta toisaalta molemmat lajit on havaittu useasti Islannissa ja Azoreilla, minne luonnonvarainen harhautuminen on todennäköistä. Näiden pohjalta harhautuminen Manner-Eurooppaan on mahdollista, joskin tätä tapahtunee varsin harvoin.

Analyysi pohjoisamerikkalaisista vesilinnuista viittaa siihen, että Pohjoismaissa nähdään suhteessa enemmän pikkutelkkiä ja harjakoskeloita kuin niitä Eurooppaan harhautuu. Vaikuttaa ilmeiseltä, että huomattava osa näiden lajien havainnoista Pohjoismaissa koskee tarhakarkulaisia. Harjakoskelo on näistä kahdesta lajista yleisempi tarhalintu Euroopassa. Sen suhdeluku onkin paljon korkeampi kuin pikkutelkän. Luontainen harhautuminen Eurooppaan on vähäistä, mutta sitä tapahtuu, joten rariteettikomitea päätti pitää molemmat lajit edelleen D-kategoriassa.

Harjakoskelo on yleinen laji Euroopan lintutarhoissa, ja siitä on useita todennettuja häkkilintutapauksia Ruotsista ja Norjasta. Parainen 13.4.2008. JORMA TENOVUO

Pohjoisamerikkalaisia vesilintuja Islannissa, Azoreilla ja Pohjoismaissa

Rariteettikomitea analysoi pohjoisamerikkalaisten sorsien luonnonvaraisen harhautumisen todennäköisyyttä tarkastelemalla havaintomääriä Pohjoismaissa verrattuna havaintomääriin Islannissa ja Azoreilla, jossa havainnot todennäköisemmin koskevat luonnonvaraisia lintuja. Jos esimerkiksi pikkutelkän ja harjakoskelon havainnot Pohjoismaissa koskisivat harhailijoita, niitä pitäisi havaita Pohjoismaissa yhtä runsaasti suhteessa muihin vesilintuihin kuin Islannissa ja Azoreilla.

Suomen, Ruotsin ja Norjan havaintojen jakaumaa lajeittain verrattiin Islannin ja Azoreiden vastaavaan jakaumaan. Mikäli lukusuhte on yksi, laji on suhteessa muihin lajeihin yhtä runsas sekä Pohjoismaissa että Islannissa ja Azoreilla. Jos lukusuhte on selvästi pienempi kuin yksi, laji havaitaan suhteellisesti runsaampana Islannissa ja Azoreilla. Jos taas lukusuhte on selvästi suurempi kuin yksi, laji on suhteessa runsaampi Pohjoismaissa. Aineistossa on havainnot vuoteen 2011 saakka.

Laji	Islanti	Azorit	Islanti - Azorit	
			keskiarvo	Pohjoismaat Suhde
amerikanhaapana	54,6 % (194)	20,3 % (158)	37,50 %	46,2 % (175) 1,21
sinisiipitavi	5,6 % (20)	34,0 % (264)	19,80 %	13,2 % (50) 0,69
nokisorsa	11,0 % (39)	7,3 % (57)	9,20 %	1,3 % (5) 0,14
amerikantukkasotka	21,7 % (77)	30,1 % (234)	25,90 %	21,4 % (81) 0,82
pikkulapasotka	2,5 % (9)	7,1 % (55)	4,80 %	3,2 % (12) 0,67
isopunasotka	0,3 % (1)	0,0 % (0)	0,10 %	0,0 % (0) 0,00
amerikanpunasotka	0,6 % (2)	0,0 % (0)	0,30 %	0,0 % (0) 0,00
pikkutelkkä	1,1 % (4)	0,5 % (4)	0,80 %	2,4 % (9) 2,98
harjakoskelo	2,5 % (9)	0,6 % (5)	1,60 %	12,4 % (47) 7,96

Sirppisorsa *Anas falcata*

Suomesta on kaksi havaintoa: 15.–21.8.1976 Lohja ja 8.–11.5.1988 Parikkala.

Sirppisorsa on itäaasialainen laji, jonka pesimäalue on siperiantavia suppeampi. Se pesii Mongoliassa, Kaakkois-Venäjällä, Koillis-Kiinassa ja Pohjois-Japanissa. Talvehtimisalueet sijaitsevat pääosin Japanissa, Etelä-Koreassa ja Etelä-Kiinassa, mutta harhailijoita havaitaan myös esimerkiksi Pohjois-Intiassa.

Myös sirppisorsa on perinteinen tarhalintu mutta siperiantaviin verrattuna epätodennäköisempi harhautuja Eurooppaan. Sen maailmankanta on vain kymmenesosa siperiantavin kannasta, se muuttaa lyhyemmän matkan ja on siperiantavia eteläisempi pesimälaji.

Molempien Suomessa havaittujen yksilöiden käyttäytymisessä oli jossain määrin epäilyttäviä piirteitä. Lohjan yksilö oli puolikesy vanha koiras keskellä elokuuta ja Parikkalan yksilö kävi ruokailmassa paikallisen maatalon tunkiolla, mikä ei ole villilinnulle tavanomaista, joskaan ei ehkä täysin vierastakaan.

Ei ole mahdotonta, että sirppisorsa harhautuisi Eurooppaan luonnostaan, sillä sen muuttomatka on kohtalaisen pitkä ja pesimäalue ulottuu siperiantaviin verrattuna kauemmas länteen. Tarhakarkalaisuuden

mahdollisuus on kuitenkin edelleen Euroopassa melko suuri, eikä lajin harhautumisesta ole saatu yhtä vahvoja todisteita kuin siperiantavin tapauksessa. Vielä 1990-luvulla pelkästään Englannissa pesi useita satoja sirppisorsapareja vankeudessa.

Euroopassa lajia on pidetty yleisesti tarhakarkulaisena, ja laji on esimerkiksi Puolassa ja Ruotsissa kategoriassa D sekä Tanskassa ja Saksassa kategoriassa E. Sen sijaan Iso-Britanniassa se päätettiin vuonna 2019 sijoittaa kategoriaan A. Perusteet olivat viitteellisiä: renkaattomat jalat, ehjä höyhenpuku ja käyttäytyminen villilinnun tavoin (mitä se sitten tarkoittaakaan?). Lisäksi päätöstä tuki linnun löytyminen sopivaan aikaan syksyllä paikalta, jossa oli myös paljon haapanoita. Haapana on mahdollinen tuojalaji, jonka parvissa laji voisi lentää Eurooppaan. Yhteensä 25 havainnon joukosta löytyi lopulta, riittävän monen äänestyskierroksen jälkeen, yksi kaikki edellä mainitut vaatimukset täyttävä lintu, josta tuli Brittein ensihavainto ja laji siirrettiin kategoriaan A.

Suomen havainnot eivät täyttäisi edellä lueteltuja kriteerejä, ja ylipäätään rareiteetikomitean mielestä lajin harhautumisesta Eurooppaan pitäisi saada varmempaa näyttöä. Loogisin vaihtoehto on siten pitää laji edelleen kategoriassa D.

Kiinanriisihaikara *Ardeola bacchus*

Suomesta on kaksi havaintoa: 17.7.2007 Rautavaara ja 4.8.2012 Oulu.

Muualta Euroopasta tunnetaan viisi havaintoa. Näistä Iso-Britannian kaksi havaintoa on sijoitettu A-kategoriaan, muut D- tai E-kategorioihin.

Kiinanriisihaikara pesii Kiinan itäosissa, Korean niemimaalla ja Japanissa sekä pienellä alueella Venäjän Kaukoidässä. Se talvehtii lähinnä Kaakkois-Aasiassa. Melko pitkää matkaa muuttavana lajina sillä on edellytykset harhailuun kauaskin levinneisyysalueensa ulkopuolelle. Lajista tunnetaan mitä ilmeisimmin luonnonvaraisiin yksilöihin viittaavia harhailuhavaintoja esimerkiksi Kookos- ja Joulusaarelta sekä toisaalta Alaskasta.

Kiinanriisihaikara on myös melko harvinainen laji eläintarhoissa. Esimerkiksi eurooppalaisten eläintarhojen tietokannan mukaan sitä ei ole tällä hetkellä yhdessäkään tarhassa. Tietokannan mukaan sitä on kuitenkin aiemmin pidetty monissa eläintarhoissa.

Iso-Britannian kaksi havaintoa siirrettiin kategoriaan A vuonna 2018. Arvioinnissa pantiin painoa lajin edellytyksille liikkua pitkiä matkoja ja lisäksi tarha-alkuperää pidettiin epätodennäköisenä. Euroopan havaintojen tarkastelu herättää kuitenkin paljon kysymyksiä. Vuodenaikainen esiintyminen on ollut varsin epämääräistä, ja havainnot jakaantuvat pitkin vuotta painottuen kesäkuukausille. Vielä oudompaa on se, että kaksi linnuista on ollut vanhoja lintuja loppusyksyllä täydessä juhlapuvussa. Tämä on äärimmäisen poikkeuksellinen puku lajin normaalilla esiintymisalueella. Euroopan seitsemästä linnusta kuusi on ollut juhlapukuisia aikuisia, kun taas harhautuminen koskee tyypillisesti pikemmin nuoria lintuja.

Kiinanriisihaikara on muuttokäyttäytymisensä perusteella mahdollinen harhautuja Eurooppaan, mutta se olisi erittäin kaukainen vieras, josta on vasta vähän havaintoja Euroopasta ja sen esiintymiskuva on ristiriitainen. Laji päätettiin sijoittaa kategoriaan D.

Aavikkohaukka *Falco cherrug*

Suomeen voi harhautua niin luonnonvaraisia aavikkohaukkoja kuin tarhoista karanneita yksilöitä. Kulkunen ja omatekoiset renkaat paljastivat tämän linnun alkuperän. Vaasa 17.8.2011. ROLAND LILLKÄLA

Suomesta on neljä havaintoa A-kategoriassa ja neljä havaintoa E-kategoriassa. Viimeksi mainituilla on ollut jaloissaan tarha-alkuperästä kertovat remmit.

Aavikkohaukka pesii aro-, aavikko- ja vuoristo-alueilla Itävallasta Koillis-Kiinaan. Suuri osa aavikkohaukoista on muuttolintuja. Eteläisimmät talvehtimäsaluet sijaitsevat Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Unkarissa rengastetuista tai lähettimillä varustetuista linnuista on löytöjä Sisiliasta, Egyptistä, Libyasta, Egyptistä ja Virossa.

Aavikkohaukan kannankehitys on ollut viime vuosikymmeninä kaksijakoinen: toisaalta lähimmät populaatiot Unkarissa, Slovakiassa ja Itävallassa ovat kasvussa, mutta lajin maailmankanta on jyrkässä laskussa. On arvioitu, että jopa 7 000–8 000 yksilöä vuodessa pyydystettäisiin luonnosta, mikä on valtava määrä suhteessa lajin korkeintaan 15 000 parin maailmankantaan.

Kuten Suomenkin havainnot osoittavat, karkulais-

ongelma on huomattava tämän lajin suhteen. Muissa Pohjoismaissa remmijalkaisia aavikkohaukkoja tai niitä muistuttavia risteymiä on havaittu paljon enemmän kuin Suomessa, mutta valitettavasti vain pieni osa havainnoista on ilmoitettu komiteoille. Toisaalta lajilla on selvästi harhailutaipumusta, kuten havainto luonnonvaraisesta linnusta Virossa osoittaa.

Pohjolan havaintojen yhdistetty aineisto osoittaa, että renkaattomia aavikkohaukkoja nähdään etupäässä keväällä ja syksyllä, kun taas remmijalkaisten varmojen karkureiden esiintyminen painottuu keskikesään. Ehkä koulutettavat nuoret haukat lähtevät herkästi karkuteille ensimmäisillä vapailla lennoillaan? Myös Puolassa, jossa oletettavasti tavataan pääasiassa luonnonvaraisia lintuja, esiintyminen painottuu muuttokausiin. Näin ollen aavikkohaukka päätettiin pitää Suomessa kategoriassa A. Jalkaremmit tai erikoiset renkaat vievät toki havainnon E-kategoriaan.

Pelikaani *Pelecanus onocrotalus*

Suomesta on kaksi vanhaa havaintoa: kevät 1839 Karjaa ja heinäkuu 1925 Pyhäjoki. Molemmat on ammuttu, ja ne ovat päätyneet museokokoelmiin. Karjaan linnun sijainti ei ole tiedossa, ja ongelmista näyttöjen kanssa on kerrottu tarkemmin Linnut-lehden numerossa 4/2019.

Pelikaani esiintyy laajalla alueella mutta laikuittaisesti Keski-Aasiassa, Lähi-idässä, Kaakkois-Euroopassa ja Afrikassa. Pohjoiset populaatiot ovat pitkänmatkan muuttajia, ja eurooppalaiset pesijät talvehtivat ilmeisesti Afrikassa. Lajin kanta on romahtanut 1800- ja 1900-luvuilla, mutta sittemmin runsastunut. Euroopan kannasta huomattava osa pesii Romaniassa, ja siellä kanta on ollut vakaa.

Pelikaani on ongelmallinen laji, sillä se on aina ollut hyvin suosittu laji eläintarhoissa. Sitä on tälläkin hetkellä yli 200 eurooppalaisessa eläintarhassa. Rekisteröityneiden eläintarhojen lisäksi pelikaaneja pi-

detään maskottina kaikenlaisissa puistoissa ja tarhoissa. Viime vuosina useampi mahdollinen harhailija Euroopassa on paljastunut karkulaiseksi. Toisaalta on esitetty, että valtaosa harhailuhavainnoista sopisi lajin luonnonvaraiseen esiintymiskuvaan. Harhautumisesta on todisteitakin: heinä–elokuussa 2019 Tšekissä nähtiin edellisenä syksynä Israelissa rengastettu pelikaani. Muissa Pohjoismaissa pelikaanihavainnot on sijoitettu etupäässä kategoriaan D, tunnetut karkulaiset kategoriaan E.

Suomen pelikaanihavainnot ovat ajalta, jolloin luonnonvarainen kanta oli nykyistä huomattavasti suurempi, ja toisaalta lajilla on selvää harhailutaipumusta. Siten laji pidetään kategoriassa B. Vanhojenkaan havaintojen osalta karkulaisten mahdollisuutta ei voi sulkea pois, ja mahdolliset uudet havainnot lajista vaatisivat uuden arvioinnin.

Jakobiinikäki *Clamator jacobinus*

Jakobiinikäki on havaittu kerran Suomessa: 11.9.1976 Lehtimäki.

Lajilla on mielenkiintoinen kaksijakoinen levinneisyys: se pesii toisaalta Intian niemimaalla ja toisaalta Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Osa intialaisista linnuista muuttaa Arabianmeren poikki Afrikkaan talvehtimaan. Trooppisessa Afrikassa elävä alalaji ja intialainen alalaji eroavat nykytiedoin toisistaan vain koon puolesta. Suomen havainnon lisäksi länsipalearktiselta alueelta tunnetaan vain kaksi muuta havaintoa, Pohjois-Tšadista ja Etelä-Algeriasta. Molemmat ovat keskeltä Saharaa ja vain muutama sata kilometriä tunnetuilta pesimäalueilta pohjoiseen.

Jakobiinikäki on mitä ilmeisimmin ollut harvinainen lintu häkkilintumarkkinoilla, mutta ei täysin tuntematon. Myöskään eläintarhoissa sitä ei tällä hetkellä ole, vaikka aiemmin niitä on ollut esimerkiksi Lontoossa. Intialaisten lajin kaupassa 1970-luku oli varsin villiä aikaa. Tuohon aikaan liki mitä tahansa lajia on ollut saatavilla ainakin ajoittain. Tuonti Intiasta väheni vasta 1982, jolloin Intian hallitus alkoi voimakkaasti rajoittaa lintujen vientiä.

Jakobiinikäestä ei tunneta montakaan harhailuhavaintoa kaukaa normaalin levinneisyysalueensa ulkopuolelta. Esimerkiksi Arabian niemimaan harvat havainnot ovat lähellä lajin oletettua muuttoreittiä.

Harhailut Kaakkois- ja Itä-Aasian saarille ovat selvästi lyhyempiä harhautumisia kuin etäisyys Suomeen ja selittyvät pääosin kevätmuuton pidentymisenä, mikä ei sovi selitykseksi Suomen havainnolle. Suomea lähimmät havainnot lajista on tehty yli 4 000 kilometrin päässä.

Suomen jakobiinikäkihavainnosta on kirjoitettu vuonna 2011 artikkeli, jossa otetaan kantaa sen luonnonvaraisen harhautumisen puolesta. *Dutch Birding* -lehdessä julkaistu artikkeli ei tarjoa varsinaisesti muuta uutta näkökulmaa arviointiin kuin kyseisen yksilön valokuvaan perustuvan, painokkaasti esitetyn tulkinnan linnun höyhenpuvusta sekä vastineen höyhenpuvun kuluneisuudesta aiemmin esitettyihin huoliin. Tulkintaa ei kuitenkaan juuri perustella, vaikkapa sulkasadon aiheuttaman kuluneisuuden kautta, joten sen arvo jää vähäiseksi.

Kaikkiin afrikkalaisiin tai kaakkoisaasialaisiin trooppisiin lajeihin, joista ei ole muita potentiaalisia harhautumishavaintoja Euroopasta, suhtaudutaan suurella varauksella. Toistaiseksi Suomen havainto poikkeaa niin paljon lajin esiintymiskuvasta, että tarhakurin mahdollisuus on huomattava. Lajilla on kuitenkin muuttokäyttäytymisensä myötä selvää harhailupotentiaalia, joten se päätettiin sijoittaa kategoriaan D.

Sitruunahemppo *Serinus citrinella*

Ainoan Suomessa nähdyn ja rengastetun sitruunahempon höyhenpuvussa, nokassa tai kynsissä ei ollut mitään tavanomaisesta poikkeavaa tai häkkiakuperään viittaavaa. Kirkkonummi 17.5.1995. ANTERO TOPP

Suomesta on vain yksi havainto: 17.5.–2.7.1995 Kirkkonummi.

Sitruunahempon laukuittainen levinneisyysalue käsittää Länsi- ja Keski-Euroopan vuoristojen ja ylänköjen havumetsäseutuja keskisestä Espanjasta Ranskaan, Pohjois-Italiaan, Sveitsiin ja Itävaltaan. Pohjoisimmat populaatiot löytyvät Koillis-Ranskasta ja Etelä-Saksasta. Laji on taantunut levinneisyytensä pohjoisosissa, mutta Pyreneiden niemimaalla sen levinneisyysalue on laajentunut.

Etenkin keskieurooppalaiset sitruunahempot ovat selväpiirteisiä lyhyenmatkan muuttolintuja, jotka siirtyvät Alpeilta alangoille talvehtimaan. Kirjallisuudessa pohjoisten populaatioiden sanotaan muuttavan pitempiä matkoja kuin eteläisten. Laji on talvisin nomadinen eli se kiertele laajalti. Pisin rengastuksen avulla todettu siirtymä on 705 kilometriä, Sveitsistä Espanjaan.

Sitruunahemppoja on harhautunut melko paljon normaalin levinneisyysalueen ulkopuolelle

Euroopassa. Ranskan ja Belgian rannikoilla olevilta hyviltä muuttolintujen kerääntymispaikoilta tunnetaan lukuisia havaintoja. Keski- ja Pohjois-Saksasta on niin ikään useita havaintoja, Puolasta kolme sekä Skotlannista, Englannista ja Tšekistä yksi. Lisäksi laji on harhautunut etelään Mallorcalle, Etelä-Espanjaan, Marokkoon ja Algeriaan.

Skotlannin yksilö havaittiin 6.–11.6.2008 Fair Islella, reilut 100 kilometriä Skotlannin mantereen pohjoiskärjestä koilliseen. Fair Isle on miltei yhtä kaukana lajin levinneisyysalueelta kuin Kirkkonummi. Kyseinen lintu rengastettiin, ja sen höyhenistä tehtiin isotooppianalyysi. Isotooppiprofiili sopi Ranskassa ja Saksassa Juran–Vogeesien–Schwarzwaldin alueella pesivien lintujen isotooppiprofiiliin. Tulos tukee luonnollista harhautumista kyseiseltä alueelta, vaikka ei sitä kiistattomasti vahvistakaan.

Suomen havainnon aikaan vuonna 1995 sitruunahempon harhautumispotentialista ei ollut yhtä vahvaa näyttöä kuin nykyisin, joten laji sijoitettiin kategoriaan D. Sittemmin harhautumishavaintoja on kertynyt lisää ja lajin esiintymiskuva on tarkentunut merkittävästi eikä luonnollinen harhautuminen tunnu enää yhtä epätodennäköiseltä kuin aiemmin käytössä olleen tiedon valossa.

Antero Topp on kirjoittanut Suomen sitruunahemppohavainnosta ja havaintoa edeltävistä olosuhteista Alula-lehdessä 2/1995. Sitruunahemppo ilmestyi Veikkolaan vihervarpusen päämuuton yhteydessä. Paikalla rengastettiin vihervarpusia, ja myös sitruunahemppo sai renkaan jalkaansa. Mielenkiintoisena yhteensattumana yhdellä pyydystetyistä vihervarpusista oli jalassaan italialainen rengas. Havaintoa edeltävän viikon sää oli melko suotuisa lintujen saapumiselle etelästä, vaikka kevään säätila ei sinänsä anna vahvaa tukea luontaiselle harhautumiselle.

Sitruunahemppoa ei ilmeisesti ole pidetty yleisesti häkkilintuna. Skotlannin havainnon arvioinnin yhteydessä konsultoitujen brittiläisten asiantuntijoiden mukaan kasvattajilla oli koko Euroopassa tuolloin arviolta 25 paria, ja nämä kaikki olivat suljetuissa aviaarioissa ja rengastettuja. Häkkikarkulaisuuden todennäköisyys Kirkkonummen havainnon tapauksessa arvioitiin siten melko pieneksi.

Sitruunahempon luonnonvaraista harhautumista Suomeen puoltavat lajin kohtalainen harhautumispotentialiaali, eli lukuisat harhautumishavainnot sen normaalin esiintymisalueen ulkopuolelta, ja lajin harvinaisuus häkkilintuna. Havaintoon liittyvät olosuhteet antavat niin ikään vähäistä tukea luonnolliselle harhautumiselle.

Laji siirretään Suomessa havaittujen luonnonvaraisten lintujen lajilistalle kategoriaan A.

Pyrstötulkku *Uragus sibiricus*

Suomen ensimmäistä pyrstötulkkuja pidettiin aikanaan luonnonvaraisena, mutta häkkikarkulaisuus on paljon todennäköisempää. Venäjällä voi edelleen ostaa pyrstötulkun muutamalla eurolla. Kustavi 27.4.1989. JARI KOSTET

Suomesta on kolme havaintoa: 25.–27.4.1989 Kustavi, 15.5.2003 Kirkkonummi ja 8.5.2006 Lemlandin Lågskår.

Pyrstötulkku on siperialainen laji, jonka pesimäalue ulottuu lännessä juuri ja juuri Euroopan puolelle. Laji pesii lähimmillään noin 1 500 kilometriä itäkaakkoon Suomesta. Läntisimmillä esiintymisalueilla pesimätiheydet ja parimäärät ovat alhaisia. Vielä julkaisemattoman Venäjän pesimälintuatlaksen mukaan Euroopan puolella pesii noin 300 paria.

Pyrstötulkku on enimmäkseen paikkalintu, mutta osa muuttaa lyhyitä matkoja erillisille talvehtimisalueille, etenkin ankarina talvina. Ilmeisesti läntiset populaatiot talvehtivat pitkälti pesimäalueillaan. Marraskuussa 2018 laji havaittiin Azerbaidžanissa, muutama sata kilometriä sen normaaleilta talvehtimisalueilta lounaaseen, mutta linnun alkuperästä ei ole varmaa tietoa. Eurooppalaisessa lintukirjallisuudessa luonnollista harhautumista on pidetty mahdollisena lajin vaellustaipumusten ja länteen levittäytymisen vuoksi.

Pyrstötulkulta tunnetaan vajaat 30 havaintoa Länsi-Euroopasta, joista useammassa on viitteitä häkkialkuperästä, ja lajia pidetään yleisesti karkulaisena. Ruotsissa ja Tanskassa se on kuitenkin sijoitettu kategoriaan D, Norjassa taas kategoriaan E. Euroopan havainnot ovat käytännössä kaikki ajalta, jolloin laji ilmaantui eurooppalaisten häkkipintukasvattajien inventaarioon ja runsastui selvästi häkkipintuna. Se on edelleen yleinen häkissä, etenkin naapurimaassamme Venäjällä.

Vaikka pyrstötulkku pesii melko lähellä Suomea, sen harhautumispotentialiaali on vähäinen eikä näyttöä harhautumisesta Eurooppaan ole. Laji on lisäksi hyvin yleinen häkkipintuna. Siten laji päätettiin edelleen pitää kategoriassa E.

Kultatöyhtösirkku *Emberiza elegans*

Suomesta on vain yksi havainto: 22.4.1991 Hangon lintuasema.

Kultatöyhtösirkun nimialalaji pesii Venäjän Kaukoidässä, Koillis-Kiinassa ja Korean niemimaalla. Kiinan keskiosissa elää alalaji *elegantula*. Laji on levinneisyysalueensa eteläosissa paikkalintu tai lyhyenmatkan muuttaja.

Länsi-Euroopasta tunnetaan hieman yli 20 havaintoa, jotka on pääasiassa sijoitettu kategoriaan E. Laji on D-kategoriassa vain Ruotsissa, josta on kaksi keväthavaintoa sekä Norjassa, josta on kaksi syys-havaintoa. Euroopan havainnoista seitsemän on syk-

syltä, joka lienee aasialaisille sirkuille todennäköisempi harhautumisajankohta kuin kevät. Laji on ollut noin vuoteen 2005 saakka melko tavallinen häkkipintu Euroopassa, mutta sen jälkeen määrät ovat vähentyneet selvästi.

Suomen havainto on ajalta, jolloin kultatöyhtösirkku oli yleinen häkkipintu. Lajin harhautumispotentialiaali on pidettävä alhaisena, sillä se esiintyy kaukana Itä-Aasiassa ja on paikkalintu tai korkeintaan lyhyenmatkan muuttaja. Laji pidetään edelleen kategoriassa E.

Ruskopääsirkku *Emberiza bruniceps*

Suomeen harhautuneiden ruskopääsirkkujen alkuperä on puhuttanut harrastajia pitkään. Nykytiedon valossa havainnot sijoitettiin luonnonvaraisten lajien luokkaan. Salo 27.6.2019. MICHA FAGER

Suomesta on kolme havaintoa: 26.–27.5.1996 Kirkkonummi, 7.6.–5.7.1996 Mustasaari ja 21.–30.6.2019 Salo.

Ruskopääsirkku on Keski-Aasian arojen ja viljelysalueiden asukki, joka pesii Kaspianmereltä Mongoliaan saakka. Suomea lähimmät pesimäalueet sijaitsevat noin 1 400 kilometriä kaakkoon, Kazakstanin länsiosissa ja Lounais-Venäjällä. Laji on pitkänmatkan muuttaja, joka talvehtii Intian niemimaan keski- ja eteläosissa. Ruskopääsirkun levinneisyysalue ja muuttokäyttäytyminen ovat melko samanlaisia kuin lähisukuisella mustapääsirkulla, joka tosin pesii lännempänä, Italiassa ja Balkanilla saakka. Mustapääsirkukin talvehtii Intiassa, ja sen muuttomatka on hieman pidempi kuin ruskopääsirkulla.

Ruskopääsirkkuja on nähty paljonkin Länsi-Euroopassa, mutta ennen 1990-lukua niitä tuotiin jopa kymmeniä tuhansia vuosittain Eurooppaan häkkilinnuiksi, kuten mustapääsirkkuakin. Pääasiallisesti linnut tuotiin Intiasta, joka kuitenkin kielsi lintujen viennin vuonna 1982, ja sittemmin lajin määrät häkkilintuna romahtivat. Nykyään ruskopääsirkku on asiantuntijoiden mukaan hyvin harvinainen häkkilintu Euroopassa. Vuonna 1996 ruskopääsirkkuja todennäköisesti oli edelleen häkkilintuina, mutta kaikesta päätellen vain vähän.

Iso-Britannian ja Saksan Helgolandin havainnoista on tehty analyysit, joiden mukaan

Intian vientikiellon jälkeisen ajan havainnot sopivat melko hyvin luonnonvaraisten lintujen odotettuun esiintymiskuvaan. Toisaalta laji on edelleen D-kategoriassa monissa Euroopan maissa, kuten Ruotsissa ja Norjassa. Siellä monet havainnot ovat keskikesältä ja syksyltä, jotka eivät ole yhtä odotettuja harhautumisajankohtia kuin kevät. Kuten mustapääsirkun tapauksessa, kevätmuuton pidentyminen lienee todennäköisin harhautumismekanismi tällä lajilla.

Suomen kaikki havainnot ovat sen sijaan loppukeväältä. Ammattimeteorologin tekemä sääanalyysi keväältä 1996 ei suoranaisesti anna tukea harhautumiselle, eikä kevät ollut sään puolesta mitenkään poikkeuksellinen. Toisaalta tuona keväänä havaittiin monia muitakin kaakkaisia harhailijoita, kuten vihermehiläissyöjä ja ylänkökiuru, joten todennäköisesti sääolosuhteet, virtaukset tai jotkut muut tekijät ovat jossain määrin tukeneet kaakosta tulevien harhailijoiden saapumista Suomeen.

Ruskopääsirkku on pitkänmatkan muuttaja, joka pesii lähimmillään yhtä lähellä Suomea kuin luonnonvaraisena harhautujana yleisesti pidetty mustapääsirkku. Ajankohdan puolesta Suomen havainnot sopivat hyvin odotettuun harhautumiskuvaan, eikä laji enää 1990-luvulta alkaen ole ollut yleinen häkkilintu. Laji päätettiin sijoittaa kategoriaan A.

